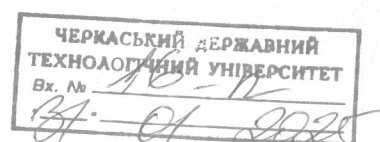

ВИСНОВОК
рецензента,
кандидата філософських наук, доцента
Астапової-Вязьміної Олени Ігорівни,
про наукову новизну, теоретичне та практичне
значення результатів дисертації
Радченка Семена Володимировича
«Соціально-політична дія як фактор гуманітарної безпеки»
на здобуття ступеня вищої освіти доктора філософії,
за спеціальністю 033 – філософія

Подане до захисту дисертаційне дослідження Радченка Семена Володимировича присвячене складній темі, що увібрала в собі два нелегких для співвідношення понять «соціально-політична дія» та «гуманітарна безпека». Активізація досліджень проблем безпеки припадає на 70-ті-80-ті роки ХХ століття, головною метою гуманітарної безпеки постає людина, її інтелектуальний, моральний потенціали. Безпека історична і перефразовуючи М.Гайдеггера зауважимо: змінюється картина світу, змінюється і уявлення про безпеку. Безумовно, ідея концептуального обґрунтування безпеки, гуманітарної безпеки триває, і йдеться не тільки про теоретичні міркування, але й про практичну складову, тим більше, що сучасність породжує проблеми «олюднення», гуманізації світу, передбачаючи діалог цивілізацій і не тільки в історичному контексті. Відповідними позиціями актуалізується дисертаційне дослідження Радченка С.В., акцентоване запитами об'єктивної реальності.

Презентуючи основні результати дисертаційного дослідження у статті 2023 року, Радченко С.В. наголошує на низці викликів, які можуть серйозно підірвати гуманітарну безпеку сучасного світового суспільства. Глобальні конфлікти, економічна нерівність, політична нестабільність, тероризм та екологічні проблеми становлять загрозу правам людини, соціальній справедливості та міжнародному співробітництву. В цій ситуації роль соціально-політичних дій стає вирішальною для убезпечення людини, наголошує автор (наукова стаття «Роль соціально-політичної дії в формуванні гуманітарної безпеки: теоретичний аналіз», <https://doi.org/10.32782/apfs.v045.2023.7>, с.40).

У вступі дисертації автор зауважує на розгляді соціально-політичної дії як вирішального фактору здійснення гуманітарної безпеки, що вимагає проблематизації концепту соціально-політичної дії в історико-культурному та ідейному аспектах, а також формування ефективної візії формальних аспектів соціально-філософського знання в епоху стрімкого наповнення його новим змістом (с.19).

Мета дисертації характеризується чіткістю та виваженістю заявлених завдань для її реалізації. Структура наукового дослідження, перш за все, включає історико-філософську складову щодо соціальних вимірів людської діяльності та дії, автором окреслюються філософські, соціальні та політичні аспекти проблемного поля поняття гуманітарного; філософські, соціальні та політичні експлікації гуманітарної безпеки та соціополітична дія реалізуються в теоретичному та практичному осмисленні кореляцій політичного міфу та ідеології, втілюючись в аналізі соціально-політичної дії як фактору безпеки в гуманітарному просторі та медіапросторі України.

Аналізуючи «Історико-філософські джерела та теоретичні підстави постановня поняття соціально-політичної дії» (перший розділ) дисертант звертається до розгляду логічної структури поняття діяльності як категорії, що описує все багатоманіття людських життєвих форм і є філософським концептом та філософемою (с. 29), апелюючи при цьому до довідкової літератури (тлумачні словники української мови, філософський енциклопедичний словник, словник соціологічних термінів), поступово вводячи в контекст власних роздумів концепцію символічного (с.29-30). Акцент на переорієнтації інтерпретації соціальної дії як політичної в першій третині XX ст. та вимог часу щодо нового прочитання феномену соціальної дії вже в XXI ст., Радченко С.В. цілком виправдано ілюструє переосмисленням феномену суб'єктивності від смислотвірного ядра соціального в аристотелевській концепції людини як «істоти політичної» до нової особистісної онтології Аврелія Августина, що в свою чергу, буде підґрунтям філософських спроб осмислення людської суб'єктивності в концепціях філософії Нового часу (Декарт Р., Локк Д., Гоббс Т.) та представників

німецького ідеалізму Канта, Фіхте, Шеллінга, Гегеля (с.34). Унаочнення тісного зв'язку соціальної філософії та етики дисертантом вдало поєднуються через етимологію слова «бути» з поняттями Логос та розум (с.39) з орієнтацією в бік філософської антропології, яка дозволяє проаналізувати не лише екзистування, самотрансценденцію та самореалізацію людини, але й власне спосіб взаємодії людини та світу (с. 55). Радченко С.В. зазначає, що сучасна філософія реактуалізує спадок античної класичної філософської традиції, акцентуючи саме аспект взаємодії та соціальної комунікації в цілепокладанні людини та формуванні нею свого життєсвіту (с.57). Безперечно позитивним є уведення автором до візерунку західно-європейських наукових розвідок філософствувань Г.Сковороди, П.Юркевича, які забарвлюють поняття ціннісних орієнтацій, мотиваційних моделей, категорій справедливості і свободи вітчизняним переживанням.

Висвітлюючи теоретичні підстави поняття соціально-політичної дії, дисертант підсумовує, що остання може бути розглянута як динамічна структура, оскільки сучасний соціокультурний простір є людиновимірним, а не лише практично чи функціонально-орієнтованим, відповідно, така світоглядно-ментальна настанова дає змогу ефективно використовувати людський капітал на благо гуманітарної парадигми (зрештою, і самої людини, яка прагне безпеки в екзистенційному значенні) (с.62).

«Політизація» соціальної дії в умовах сучасного глобалізованого суспільства та цивілізації, на переконання автора, має умовно імпліцитний та експліцитний модули репрезентації та функціонування. Деталізація зазначених модулів (с.66) дозволяє Радченку С.В. перейти до концепції естетичного універсалізму та наголосити на фундаментальному понятті західної соціальної теорії – понятті взаємодії, згадуючи в тексті дисертації умови комунікації Ю.Габермаса, смисловий простір соціально-політичної дії в аналітичній філософії (Г. Фреге – Л. Вітгенштайн). Отже, соціальна дійсність є поєднанням (когерентним розвитком і взаємодією) двох планів людського існування та соціального буття – умовно екзистенційного як суб'єктивного та умовно

соціального як об'єктивного та маніфестує відкритість людського світу як потенціальні незавершені можливості взаємодії з Іншим (с.69-70).

Другий розділ дисертації спрямований на розкриття проблемного поля сучасної гуманітаристики, при цьому остання потрактовується гранично широко і, як наголошує автор, дихотомія суб'єкт–об'єкт втрачає домінуючу роль у розгляді соціальних взаємодій, поступаючись натомість діалогічній парадигмі (с.97).

Дисертантом пропонується диференціація соціально-політичної комунікативної дії та соціально-політичної системної дії, які відповідно експлікуються: перша у сфері соціальної комунікації, медіа просторі, набуваючи формату дискурсивних практик чи наративів, які формують ціннісні уявлення; друга у сфері соціально-політичних взаємодій у межах державних і соціальних структур та інституцій, громадянської активності, кодифікованої юридично (с. 104). Автор уточнює кореляцію концепту ідентичності та його аксіологічний вимір, підкреслюючи універсальність поняття ідентичності. Радченко С.В. зазначає у згаданому контексті про формування усвідомленості і акцентованості, артикулюючи діалогічну природу комунікації, що формує ідентичність як знання природи власного «Я», готове дати відповідь на виклики Іншого (с.105).

Проблематика легітимації соціально-політичної дії у масовій політичній свідомості та колективній уяві розгортається Радченком С.В. через концептуалізацію діяльнісного характеру людської соціальності та перманентності смислогенерації на рівні суспільної свідомості та соціальної комунікації.

Третій розділ дисертант розпочинає співвідношенням понять безпеки та соціально-політичної дії, зауважуючи, що остання обумовлюється ідеєю безпеки як вихідним уявленням і первісним мотивом і водночас формує цілісний концепт безпеки на основі осмислення власних результатів та індивідуального і колективного соціального досвіду (с. 166). Розглядаючи кореляцію соціально-політичної дії та міфу в його соціально комунікативному вимірі, автор звертається до характеристики політичного міфу, який не просто переносить структуру міфопоетичного наративу на сферу соціальних відносин і соціальної діяльності,

але з необхідністю формує оптику інтерпретації соціальної реальності (с.172), оперуючи та апелюючи символічними рядами, що надає йому надраціональної потуги в, наприклад, ідеологічних експлікаціях політичної діяльності (с.175), а за допомогою ідеології символічними засобами задаються певні установки, ідеологеми, способи поведінки, формування відповідних оціночних суджень. Тісний зв'язок політичного міфу та ціннісних орієнтацій не тільки впливає на формування політичних ідеологій, але й дозволяє носію ідентичності визначитись зі своїм прийняттям/неприйняттям ідеологічних пояснень та імперативів (с.177-178). Радченко С.В. констатує, що ідеологія впливає на політичну свідомість і колективну уяву в моменті формування уявлень про безпеку держави та державу назагал (с.187).

На схвалення заслуговує висвітлення практичної реалізації соціально-політичної дії як фактору безпеки, що демонструється дисертантом через гуманітарний простір та медіапростір України. Поняття безпеки у філософському вимірі, на думку автора, суголосне з філософською категорією античності – гармонією (с.197). Радченко С.В. пропонує виокремити комунікативну невизначеність концепту безпеки як таку його ознаку, що вказує на повну експлікацію лише в ситуації трансформації системи. Автор вдається до визначення інформаційної безпеки (с.203), зазначає на освіті як визначальному чиннику забезпечення державної й національної безпеки і безпекової проблематики (с.204), наголошує на кризових ризиках російсько-української війни (с.205), звертається до поняття «політична безпека» (с.206), яка в свою чергу, передбачає інші види безпеки, насамперед соціальну, інформаційну, культурну, релігійну тощо (с.209). Докладно автором характеризується стан та перспективи соціальної безпеки в Україні в комунікативно-дискурсивному вимірі, до переліку функцій політичного дискурсу пропонується додати функцію дереалізації, яка позначала б здатність політичного дискурсу формувати нові підстави сприйняття та оцінки соціальної реальності не конгруентні наявному фактуальному даному, тобто ця функція якраз і уможливлює маніпулятивні впливи, розхитуючи, а то і підміняючи умовну мапу реального (с.220).

Позитивно оцінюючи дисертаційне дослідження Радченка С.В., що є самостійною, завершеною науковою роботою, окреслимо деякі дискусійні питання. Дисертант пише про людиновимірність сучасного соціокультурного простору (с.62), зауважує, що людина ХХІ ст. через виклики цифровізації та віртуалізації соціальної комунікації опинилася в ситуації нагальної необхідності проблематизації засадничих понять соціального, насамперед раціонального/іrrаціонального (с.109), з чим, безумовно, складно не погодитись. Однак, коли сьогодні образ людини і суспільства супроводжується, а часто і підтримується, штучним інтелектом, виникає питання щодо об'єднаності реального та цифрового світів: чи звільняє штучний інтелект людину, чи обмежує її в її діях. Відомо, що цифрова (ШІ) та біологічна (людина) системи пропонують різні моделі когнітивних характеристик та пізнавальних здібностей, відповідно, виникає питання, а не стаємо ми свідками того, як світ поступово стає не-людиномірним, оскільки ніхто в світі не може гарантувати якість вирішення складних концептуальних, соціальних, політичних задач штучним інтелектом, відповідно безпекові питання (освіта, політика, звичайна поведінкова реакція на висловлювання тощо) пропонують незвичну модель реальності. На нашу думку, варто було б у дисертаційному дослідженні зауважити на можливих ризиках втручання штучного інтелекту в проблему безпеки.

Зазначені дискусійні питання скоріше звучать як рекомендації-побажання, що можуть бути реалізовані Радченком С.В. в подальших наукових розвідках і в жодному випадку не впливають на цілком позитивне враження від дисертації

Пошукові розвідки дисертанта характеризуються науковою новизною, теоретичним та практичним значенням результатів дослідження. Відмітимо доволі широкий список науковців, що знайшов своє відображення не тільки в ступені наукової розробленості проблеми, але й у постійному зверненні до авторитетної джерельної бази протягом всього тексту дисертації. Чітко сформульована мета, завдання дослідження корелюються з висновками до розділів та загальними висновками до роботи.

Дисертація Радченка Семена Володимировича на тему «Соціально-політична дія як фактор гуманітарної безпеки» є цілісним завершеним дослідженням, яке за своїм науково-теоретичним рівнем, новизною у постановці та вирішенні досліджуваної проблематики, аргументованістю висновків та практичним значенням відповідає вимогам «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 року № 44 (зі змінами, внесеними згідно з постановою КМУ № 507 від 03.05.2024) і може бути подане до захисту в разовій спеціалізованій вчентій раді.

Рецензент:

кандидат філософських наук,
доцент кафедри філософських
і політичних наук

Черкаського державного
технологічного університету

Олена АСТАПОВА-ВЯЗЬМІНА

Підпис к. філос. н., доцента Астапової-Вязьміної Олени Ігорівна засвідчую

Учений секретар

Черкаського державного
технологічного університету

Ірина МИРОНЕЦЬ